

О. В. Медведчук

старший викладач кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом

ДО ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЧЛЕНІВ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БУДІВНИЦТВІ

У статті виокремлено усталені механізми відшкодування збитків, завданих внаслідок надання членами саморегулівних організацій послуг (виконання робіт) неналежної якості, а саме формування компенсаційних фондів і страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності членів саморегулівних організацій перед споживачем, а також проведено їх порівняльний аналіз. Обґрунтовано головні переваги страхування як міжнародно визнаного механізму відшкодування збитків. Визначено, що формування компенсаційного фонду та страхування доцільно розглядати як способи забезпечення майнової відповідальності членів саморегулівної організації. Запропоновано шляхи вдосконалення механізмів відшкодування збитків. Визначено необхідність впровадження страхування професійної діяльності ключових фахівців у будівництві як умови їх допуску на ринок.

Ключові слова: будівництво, страхування, відповідальність, саморегулювання, саморегулівні організації.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток українського суспільства тісно пов'язаний із запровадженням реформ та забезпеченням ефективного управління на регіональному та локальному рівнях. Сьогодні вдосконалення механізмів управління відбувається в усіх сферах діяльності, однак особливої уваги потребує галузь будівництва, де активність реформ зумовлена участю галузевих асоціацій та громадських об'єднань і посиленням їхньої ролі в саморегулюванні ринку.

Засади саморегулювання, закріплені в законодавстві України, покликані забезпечувати прозорість та справедливість в ухваленні державних рішень у будівельній галузі, ефективно і збалансоване функціонування діяльності на будівельному ринку. Однак варто звернути особливу увагу на питання запровадження ефективних механізмів відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегулівної організації товарів, виконання робіт (послуг) неналежної якості. Адже наразі досить активно обговорюється дана проблематика, зокрема аспект страхування цивільно-правової відповідальності членів саморегулівних органі-

зацій перед третіми особами. Саме тому необхідні детальний аналіз і забезпечення комплексного підходу до наукового дослідження, під час якого варто визначити принципи, загальні засади та переваги страхування як міжнародно визнаної форми мінімізації ризиків, основи захисту майнових та особистих інтересів громадян, запропонувати шляхи вдосконалення механізмів відшкодування споживачам завданих збитків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах саморегулівні організації створюються для дотримання балансу інтересів суб'єктів відповідних видів підприємницької і господарської діяльності та суспільного інтересу, забезпечення представництва та захисту прав бізнесу і фахової спільноти у відповідних органах державної влади, органах місцевого самоврядування, взаємодії суб'єктів ринку та зазначених органів, а також споживачів будівельної продукції.

Для забезпечення розвитку інституту саморегулювання як інструмента вдосконалення недержавного регулювання процесів інженерних вишукувань, проектування та будівництва об'єктів необхідне проведення наукових досліджень у цій сфері.

За останні декілька десятиліть, коли Україна зарекомендувала себе як молода незалежна демократична держава, питанню розвитку саморегулювання в галузі будівництва приділялася недостатня увага, воно мало освітлено в наукових здобутках вчених. Основними надбаннями вітчизняної науки стали праці А. Беркути, В. Осинської, І. Вахович [1], О. Галінського [2], Ю. Атаманової, Є. Білоусова, І. Гармаш [3; 4]. Уже сьогодні запровадження саморегулювання в будівельній галузі розкриває перед професійним співтовариством широкі перспективи, дозволяє вирішувати проблеми галузі оперативнo та фахово.

Мета статті полягає в проведенні комплексного аналізу питання формування компенсаційних фондів та страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності членів саморегулювних організацій перед споживачами в галузі будівництва, у порівнянні наявних механізмів відшкодування збитків, визначенні принципів, загальних засад та переваг страхування як міжнародно визнаної форми мінімізації ризиків, а також у формуванні шляхів вдосконалення механізмів відшкодування завданих споживачам збитків.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі становлення української держави постає багато важливих питань, пов'язаних із запровадженням саморегулювання. Головний результат саморегулювання в тій чи іншій галузі полягає у виконанні функцій регулювання ринку власне учасниками ринку, а не державою, що здійснюється через запровадження механізмів саморегулювання та має на меті підвищення якості та надійності будівельної продукції [2, с. 11].

Саморегулювні організації (далі – СРО) об'єднують компанії однієї галузі чи фахівців однієї професії з метою контролю та регулювання їхньої професійної або господарської діяльності. СРО розробляють правила та стандарти якості проведення робіт, надання послуг і виробництва продукції, а також оцінюють відповідність членів або заявників організації даним та іншими законодавчо встановленим вимогам. Сьогодні СРО є посередником між компаніями-членами та державою або

учасниками ринку в урегулюванні конфліктів, що виникають.

Відповідно до міжнародного та вітчизняного досвіду, саморегулювання в умовах окремої галузі здійснюється такими двома шляхами [5, с. 2]:

1) встановлення організаціями учасників ринку добровільних власних правил і стандартів для отримання конкурентних переваг на ринку. Ці правила та стандарти можуть стосуватися додаткових вимог поводження на ринку для його учасників, посилені вимоги до якості продукції, системи контролю тощо. Вони зазвичай вищі за ті, що запроваджені державою, або встановлюють зовсім нові вимоги до членів організацій для кращого позиціонування на ринку. Належність учасника ринку до такої авторитетної організації сприяє довірі до нього з боку клієнтів та інших учасників ринку;

2) передача добре організованим недержавним неприбутковим організаціям, які об'єднують учасників ринку, окремих повноважень відповідних органів державної влади з метою ефективнішого регулювання галузі чи підгалузі. Саме організації з такими повноваженнями найчастіше визначаються в Україні як саморегулювні з огляду на положення чинного законодавства.

У контексті міжнародних моделей саморегулювання українська система саморегулювних організацій належить до змішаного саморегулювання [2, с. 4]. Воно характерне для тих країн, де держава чітко означила законодавчим порядком, що дотримання норм саморегулювання в частині делегованих повноважень еквівалентне дотриманню закону. У разі виявлення порушень норм можливе застосування санкцій із боку організації до її членів або правових санкцій, які застосовуються звичайним порядком.

У результаті аналізу шляху становлення саморегулювання в Україні загалом і в будівельній галузі зокрема І. Гармаш виокремлює 2014 р., коли Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства офіційно зареєстровано перші саморегулювні організації у сфері архітектурної діяльності на території сучасної України, як важливий етап у розвитку означеного напрямку в нашій державі [4, с. 62].

Дефініція саморегульованої організації у сфері архітектурної діяльності визначена ст. ст. 1 і 16–1 Закону України «Про архітектурну діяльність» [6], згідно з якими саморегульовані організації – це неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб, що провадять підприємницьку та професійну діяльність. СРО у сфері архітектурної діяльності визначають правила та стандарти підприємницької та професійної діяльності, обов'язкові для виконання всіма членами таких організацій, а також передбачають механізми відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегульованої організації товарів, виконання робіт (послуг) неналежної якості.

Відповідно до Порядку реєстрації саморегульованих організацій у сфері архітектурної діяльності, саме правила та стандарти підприємницької чи професійної діяльності, зокрема, визначають механізми відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегульованої організації товарів, виконання робіт (послуг) неналежної якості [7].

Сьогодні стандартами професійної діяльності саморегульованих організацій у сфері архітектурної діяльності передбачено такі механізми відшкодування збитків:

- формування компенсаційних фондів;
- страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності членів СРО перед споживачем (третіми особами);
- комбінуванні перелічених механізмів.

Механізм відшкодування збитків, згідно з одним зі стандартів саморегульованої організації у сфері архітектурної діяльності в Україні, – це система заходів, спрямованих на покриття саморегульованою організацією збитків, завданих споживачам унаслідок виконання (надання) її членом робіт (послуг) неналежної якості, компенсаційною виплатою з компенсаційного фонду та страхування [8]. Збитки розуміються як витрати, що є наслідком винного неналежного виконання (надання) членом СРО робіт (послуг) щодо об'єкта архітектури, яких споживач зазнав у зв'язку зі знищенням або пошкодженням об'єкта архітектури, а також витрати споживача, пов'язані із цим, для відновлення власного порушеного речового права на об'єкт архітектури.

Механізм відшкодування збитків, обраний СРО, на думку вітчизняних дослідників, має передбачати наявність гарантованої компенсації, загальний обсяг якої визначається так [9, с. 27]:

- сумарним річним обсягом робіт членів СРО за попередній (звітний) рік;
- даними щодо обсягів неякісно виконаних робіт (послуг), поставлених товарів членами СРО й обсягів завданих збитків.

Загальний обсяг гарантованого відшкодування має підлягати щорічному перегляду, а розмір участі в ньому кожного члена СРО має залежати від обсягів виконаних ним у попередньому році робіт (послуг), наданих товарів, забезпеченого рівня їхньої якості [9, с. 27].

Порівняємо механізми відшкодування збитків та визначимо головні переваги страхування та формування компенсаційних фондів.

Формування компенсаційних фондів. Для мінімізації всіх можливих негативних наслідків і потенційних ризиків у саморегульованих організаціях формується та підтримується компенсаційний фонд. Компенсаційний фонд являє собою фонд цільового використання, який формується суто на грошовій основі.

Джерелами формування компенсаційного фонду зазвичай є [8]:

- сплачена частина членських внесків згідно зі Статутом саморегульованої організації;
- доходи від розміщення коштів компенсаційного фонду згідно із договорами банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку та/або в ощадних (депозитних) сертифікатах;
- інші незаборонені законом джерела.

Варто зазначити, що компенсаційний фонд обмежений у розмірах: для формування великого фонду необхідні значні внески його членів. Внески у фонд зазвичай однакові для всіх членів, що, у свою чергу, створює підвищене навантаження на середні та малі компанії.

Для мінімізації ймовірності здійснення виплат із компенсаційного фонду, що є гарантією майнової відповідальності членів СРО, варто пам'ятати про такі аспекти даної діяльності. Якщо СРО приймає нового члена, то останній повинен не просто

внести відповідну суму в компенсаційний фонд, а й відповідати встановленим критеріям та стандартам професійної чи господарської діяльності. Якщо другої умови не дотримано, то СРО ризикує отримати багатомільйонний збиток, який стане важким тягарем для компенсаційного фонду, а отже, і для інших членів організації. Тому претенденти повинні проходити ретельний відбір та, у разі невідповідності вимогам СРО, підвищувати рівень своєї діяльності.

Безумовно, серед пріоритетних завдань ефективного менеджменту СРО – побудова грамотної системи управління ризиками, яка допоможе значно зменшити ймовірність великої виплати з компенсаційного фонду. Складниками такої системи є:

- розроблення вимог саморегульованої організації до своїх членів про страхування відповідальності на адекватні ризикам страхові суми;
- впровадження «дворівневої» системи страхового захисту – укладання договору колективного страхування понад страхових сум за індивідуальними договорами;
- розроблення стандартів якості та чіткий контроль над їх дотриманням із боку саморегульованої організації;
- запровадження дієвих механізмів контролю за дотриманням членами СРО установлених правил і стандартів;
- вибір консервативної стратегії управління коштами компенсаційного фонду.

Отже, формування компенсаційного фонду можна розглядати як ефективний спосіб забезпечення майнової відповідальності членів саморегульованої організації за умови вимогливого й об'єктивного ставлення СРО до власних членів. У разі обов'язкового членства або членства в СРО як обов'язкової умови допуску на ринок об'єктивна необхідність мінімізації витрат компенсаційного фонду слугує підвищенню якості робіт і послуг та очищенню ринку від недобросовісних учасників.

Страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності членів СРО перед споживачем. Страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності членів вітчизняних саморегульованих організацій перед споживачем здійснюється відповідно до вимог чинного страхового законо-

давства та водночас є механізмом управління ризиками в будівництві.

Страхове відшкодування – це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договором страхування цивільно-правової (майнової) відповідальності члена СРО перед споживачем у зв'язку із завданням останньому збитків та на його користь. Страхові внески диференційовані залежно від обсягів діяльності кожної компанії, що найчастіше дуже важливо для малого та середнього бізнесу. Для фізичних осіб-членів СРО в Україні страхові внески формуються також залежно від досвіду роботи та можливого ступеня ризику його професійної діяльності, який виражається через клас наслідків (відповідальності) об'єкта, на якому працює той чи інший працівник.

Відмінною особливістю є те, що будь-яка виплата коштом компенсаційного фонду спричиняє необхідність формування додаткових внесків всіма членами саморегульованої організації, а в разі виплати за договором страхування інші члени СРО не повинні додатково сплачувати страхову премію.

Страхова компанія, як і саморегульована організація, інвестує кошти страхових резервів у різні фінансові інструменти, неефективне управління й інвестиційні втрати страховика не приводять до зниження розміру його зобов'язань і страхових сум за конкретними договорами страхування.

Страхування відповідальності членів саморегульованих організацій (архітекторів, проектувальників, інженерів технічного нагляду й експертів) забезпечує їх фінансовий захист у разі завдання шкоди життю, здоров'ю та майну інших осіб та навколишньому середовищу внаслідок ненавмисної недбалості, прихованих недоліків і особливих властивостей матеріалів, обладнання й інструментів, які використовуються під час виконання робіт, а також інших непередбачених обставин.

Отже, доцільно розглядати створення системи страхування як ефективний спосіб забезпечення майнової відповідальності, поставити зниження розміру внеску в залежність від величини страхової суми за договором страхування й обсягу страхового покриття.

До головних позитивних чинників страхування як міжнародно визнаного механізму відшкодування збитків належать:

- справедливий розподіл ризиків і відповідальності всіх сторін;
- мінімізація ризиків та охорона майнових і особистих інтересів осіб;
- можливість відшкодування збитків на підставі пред'явлених застрахованій особі порядку регресу вимог власником, концесіонером або страховиками у зв'язку з відшкодуванням ними збитків, завданих особі або майну громадянина внаслідок руйнування, пошкодження будівлі, споруди або їхньої частини;
- підвищення якості проектування, будівництва й експлуатації об'єктів;
- посилення позицій України в рейтингу «Ведення бізнесу» за індикатором «Отримання дозволів на будівництво» у частині індексу контролю якості;
- запровадження сучасних європейських підходів до інжинірингової діяльно-

сті в будівництві, підвищення конкурентоспроможності фахівців;

- забезпечення ринку дієвою системою моніторингу.

Отже, запровадження саморегулювання вітчизняного будівельного ринку на основі імплементації міжнародного досвіду і кращих практик, як зазначають Ю. Атаманова, Є. Білоусов та І. Гармаш [3, с. 6], може стати одним із найбільш логічних кроків, які має зробити законодавець із метою впорядкування цієї сфери суспільного життя та наближення її до світових стандартів.

Очевидно, що страхування та створення системи компенсаційних фондів являють собою механізми, які не замінюють, а доповнюють один одного. Обидва інструменти мають одну мету – захистити учасників ринку, що діють у будівельній галузі, однак принципи дії цього захисту й умови його надання помітно відрізняються. Найбільш поширеним є одночасне застосування обох механізмів: компенсаційного

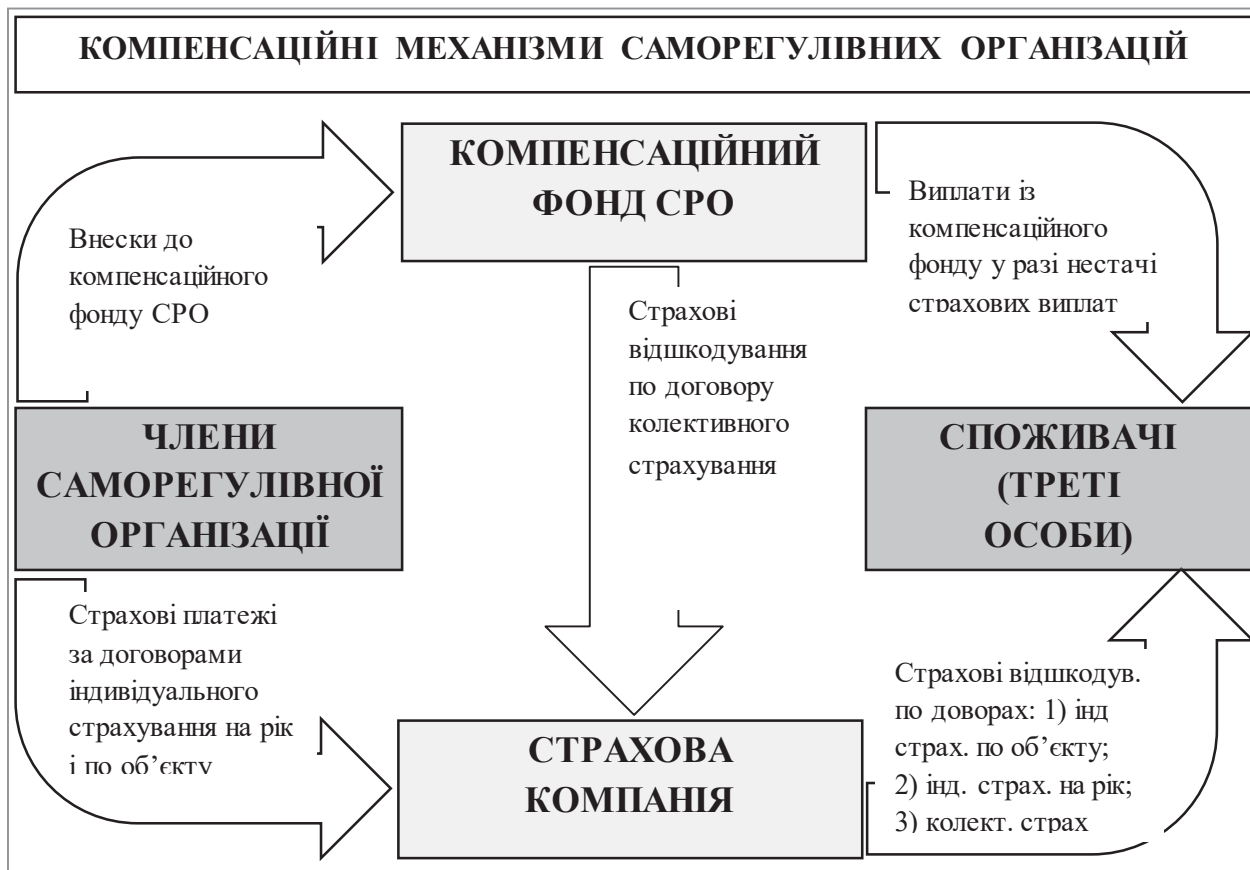

Рис. 1. Модель застосування компенсаційних механізмів саморегуляційних організацій

фонду і страхування. Водночас у найбільш повному варіанті застосовується індивідуальне страхування (зазвичай страхування відповідальності перед третіми особами на певний строк, хоча додатково для підприємних організацій може застосовуватися страхування відповідальності під час виконання робіт щодо конкретного об'єкта будівництва) та колективне страхування, коли СРО укладає колективний договір страхування на суму, що дорівнює розміру компенсаційного фонду, що дозволяє уберегти його кошти (рис. 1).

Складено автором самостійно. Для вдосконалення інститутів саморегулювання України та державної політики у сфері будівництва відповідно до Рекомендацій Комітетських слухань Верховної Ради України та п. 53 Плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р [10], вважається доцільним розглянути питання поширення апробованих саморегулювальними організаціями механізмів відшкодування збитків на осіб, які не є їхніми членами, тобто впровадження страхування професійної діяльності ключових фахівців у будівництві як умови їх допуску на ринок.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного аналізу варто зазначити, що питання страхування цивільно-правової відповідальності членів саморегулювальних організацій у галузі будівництва має законодавче підґрунтя та фактично перейшло в практичну площину. Під час порівняння механізмів відшкодування збитків, що застосовуються саморегулювальними організаціями, визначено, що формування компенсаційного фонду доцільно розглядати як основний (обов'язковий) спосіб забезпечення майнової відповідальності членів саморегулювальної організації в разі обов'язкового членства в СРО. Обґрунтовано головні переваги страхування як міжнародно визнаного механізму відшкодування збитків. Запропоновано шляхи вдосконалення механізмів відшкодування збитків, завданих споживачам, через поширення апробованих саморегулювальними організаціями інструментів страхування збитків на осіб, які не є їхніми членами, тобто впровадження страхування профе-

сійної діяльності ключових фахівців у будівництві як умови їх допуску на ринок.

Перспективи подальшого дослідження полягають у проведенні моніторингу діяльності СРО в частині мінімізації ризиків, у забезпеченні якості проектування, будівництва й експлуатації об'єктів, а також потенційного впливу саморегулювання на покращення позицій української держави в міжнародному рейтингу «Ведення бізнесу».

Список використаної літератури:

1. Зарубіжний досвід саморегулювання в будівництві / А. Беркута, В. Осинська, О. Галінський, І. Вахович. Будівельне виробництво. 2010. № 52. С. 3–8.
2. Галінський О., Вахович І., Вакуленко Н. Концептуальні підходи щодо переходу будівельної галузі України та засади саморегулювання. Будівельне виробництво. 2010. № 52. С. 11–16.
3. Атаманова Ю., Белоусов Е., Гармаш И. Саморегулирование в сфере строительства как альтернативный механизм допуска на рынок субъектов хозяйствования. *Legea si viata*. 2014. № 10/2 (274). С. 3–6.
4. Гармаш І. Основні етапи розвитку саморегулювальної галузі на території сучасної України. *Право та інновації*. 2015. № 2. С. 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_2_12.
5. Оцінка інституційної спроможності та розвитку самоврядності галузевих асоціацій і громадських об'єднань в аграрному секторі України / USAID from the American people. 2017. 77 с.
6. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 р. № 687–XIV // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/687-14/>
7. Про затвердження Порядку реєстрації саморегулювальних організацій у сфері архітектурної діяльності: указ Мінрегіону від 13 травня 2014 р. № 137 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0573-14>.
8. Стандарт професійної діяльності «Відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок виконання (надання) членами всеукраїнської громадської організації «Асоціація експертів будівельної галузі» робіт (послуг) неналежної якості» / Всеукраїнська громадська організація «Асоціація експертів

- будівельної галузі». 2014. № 5. URL: <http://budex.org.ua/index.php/pro-asotsiatsiiu-ua/standarty-profesiinoi-diialnosti-ekspertiv>.
9. Вахович І., Вакуленко Н. Принципи механізму консолідованої відповідальності саморегульованої організації у сфері архітектурної діяльності / І. В. Вахович, Н. М. Вакуленко. Наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей: у 2-х ч. Ч. 2. К.: КНУБА, 2011. С. 192. URL: http://www.knuba.edu.ua/doc/konf/Tezu_konf_2011_2.pdf.
10. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р. та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.
-

Медведчук О. В. Квопросу страхования гражданско-правовой ответственности членов саморегулируемых организаций в строительстве

В статье выделены основные механизмы возмещения убытков, нанесенных вследствие предоставления членами саморегулируемых организаций услуг (выполнения работ) ненадлежащего качества, а именно формирование компенсационных фондов и страхование гражданско-правовой (имущественной) ответственности членов саморегулируемых организаций перед потребителем, а также проведен их сравнительный анализ. Обоснованы главные преимущества страхования как международно-признанного механизма возмещения убытков. Определено, что формирование компенсационного фонда и страхование целесообразно рассматривать в качестве взаимодополняющих способов обеспечения имущественной ответственности членов саморегулируемой организации. Предложены пути совершенствования механизмов возмещения убытков потребителям. Отмечена необходимость внедрения страхования профессиональной деятельности ключевых специалистов в строительстве как условия их допуска на рынок.

Ключевые слова: строительство, страхование, ответственность, саморегулирование, саморегулируемые организации.

Medvedchuk O. Civil Liability Insurance of Members of Self-Regulatory Organizations in Construction

The article arrangements for paying damages are determined, including organization of compensation funds, insurance of civil (property) liability of members of self-regulatory organizations to consumers. There is a comparison between arrangements for paying damages made. The main advantages of insurance as the internationally recognized tool to pay damages are substantiated. Determines that the formation of a compensation and insurance fund should be considered as complementary ways of ensuring property liability of members of a self-regulatory organization. The ways of improvement of the arrangements for paying damaged to consumers are proposed. The article underlines the necessity of introducing insurance of professional activity of key construction experts as a condition of their access to the market.

Key words: construction, insurance, liability, self-regulation, self-regulatory organizations.